Prvanova, A.I. (2020). The Creative Center of Kalofer Lace: motivation and development. *21st century: history and modernity of art. Collection of Scientific Articles. European Scientific e-Journal*, *4* (4), 75-90. Hlučín-Bobrovníky: “Anisiia Tomanek” OSVČ. (in Bulgarian)
Първанова, А.И. (2020). Творчески център на калоферската дантела: мотивация и развитие. *21st century: history and modernity of art. Collection of Scientific Articles. European Scientific e-Journal*, *4* (4), 75-90. Hlučín-Bobrovníky: “Anisiia Tomanek” OSVČ.

DOI: 10.47451/art2020-11-003
EOI: 10.11244/art2020-11-003

The paper is published in Crossref, Internet Archive, Google Scholar, Academic Resource Index ResearchBib, JGate, ISI, CiteFactor, ICI, eLibrary databases.

Antoaneta Ivanova Prvanova
Chairman of “ Hristo Botev – 1869 г.” Center
Head of the Creative Center of Kalofer Lace
Kalofer, Plovdiv Province, Bulgaria
Email: kaloferlace@gmail.com

The Creative Center of Kalofer Lace: motivation and development (in Bulgarian)

Анотация:
Creative Center of Kalofer Lace presents and promotes the only Bulgarian national style in the production of shuttle lace. It is a unique place that performs its functions daily and year-round, combining archival, exhibition, organizational, coordination, educational and commercial activities since its opening in 2018. The center contributes to the increased awareness of the connection of Kalofer lace with European shuttle art, historical accents and specific details that characterize its authenticity. The author concludes that cyberspace and online technology are the natural and mandatory path to the general public. Therefore, one of the goals of the project is to create a platform based on the Internet and including an information site, a digital archive of models, basic video tutorials, an online store, a virtual walk in the TCCD.

Ключови думи:
creative center, Kalofer lace, Kalofer, shuttle lace.

Антоанета Иванова Първанова
Председател на НЧ “Христо Ботев – 1869 г.”
Ръководител на Творчески център на калоферската дантела
Калофер, област Пловдив, България
Email: kaloferlace@gmail.com

Творчески център на калоферската дантела: мотивация и развитие

Анотация:

Творчески център на калоферската дантела представя и популяризира единствения български национален стил в изработването на совалкова дантела. Той е уникално по своята същност място, което ежедневно и целогодишно изпълнява своите функции, съчетавайки архивни, експозиционни, организационни, координационни, образователни и търговски дейности от своето откриване през 2018 година. Центърът спомага за повишената информираност за връзката на калоферската дантела с европейското совалково изкуство, исторически акценти и специфични детайли, характеризиращи нейната автентичност. Авторът заключава, че виртуалното пространство и онлайн технологиите са естествения и задължителен път към широката публика. За това една от целите на проекта е създаването на платформа, базирана в интернет и включваща информационен сайт, дигитален архив на модели, елементарни видео-уроци, онлайн магазин, виртуална разходка в ТЦКД.

Ключови думи:
Творчески център на калоферската дантела, калоферска дантела, Калофер, совалкова дантела

Въвеждане

Творчески център на калоферската дантела (ил. 1) представя и популяризира единствения български национален стил в изработването на совалкова дантела. Той е уникално по своята същност място, което ежедневно и целогодишно изпълнява своите функции, съчетавайки архивни, експозиционни, организационни, координационни, образователни и търговски дейности от своето откриване през 2018 година. Центърът спомага за повишената информираност за връзката на калоферската дантела с европейското совалково изкуство, исторически акценти и специфични детайли, характеризиращи нейната автентичност. От неговото откриване се наблюдава засилен интерес за споделяне на автентични модели, както и материали и документи, свързани с историята на това изкуство. Творческият център осъществява връзка между отделните майсторки, изработващи совалкова дантела в цялата страна. Екипът му работи върху развитие на пазар за реализация на изделия от совалкова дантела, като осигуряване на възможност за поминък. Друга важна задача на Центъра е създаване на траен интерес в подрастващото поколение, възобновяване и развитие на традицията за плетене на калоферска дантела като местен занаят с национално и европейско значение. Творчески център на калоферската дантела спомага и за увеличаване туристическия потенциал на град Калофер, предлагайки различна и уникална за страната културна забележителност.

1. Исторически обзор

Предполага се, че първите образци на совалкови дантели в Калофер са донесени от Западна Европа в края на XIX век, когато започва видимо европеизиране на българските градове. За начало на калоферската традиция в плетенето на совалкова дантела се приема откриването през 1910 г. на единственото в България специализирано училище за совалкова дантела „Трудолюбие" (Величкова, 2012). (Ил. 2) "То е с двугодишен курс на обучение и се издържа от Калоферското общинско управление, Калоферската дружба в София и Женското дружество 'Просвещение' в града. По-късно ръководството му е поверено на граждански комитет. В това училище са получили знания и професионални умения в създаването и изработването на совалков тип дантела около 1 800 жени и момичета." (Николова, 2007)

Идеята за създаването на училището за дантели в Калофер е на видния калоферец Минко Фетваджиев. Разтревожен от западането на родния си град след опожаряването му по време на Руско-турската война от 1877-1878 г., през 1902 г. той издава книгата „Поминъка на градеца Калофер и мнение за подобряването му в бъдеще", в която наред с другите предложения насочва вниманието и към поминък за жените (Величкова, 2012).

В периода 1906-1913 г. по препоръка на Министерството на просвещението в държавното рисувално училище в София се организират безплатни двугодишни курсове за учителки по везба и дантели. През 1909 г. плетене на совалкова дантела учи, изпратената от Калофер, Донка Шипкова. След завършване на обучението си тя става първата учителка в училището за дантели в Калофер (Величкова, 2012).

"Още от самото начало Донка Шипкова започва да разработва модели, които се различават от европейските образци с характерното си българско звучене. Изцяло нейна е заслугата за създаване на устойчива стилистика на совалковата дантела в Калофер. За много кратък период Донка Шипкова изгражда школа, в която се плетат изделия, съпоставими по художествена стойност и качество с образци, изработвани в страни с вековни традиции в плетенето на совалкова дантела. В създадените от нея модели са използвани характерни за българската природа флорални мотиви – рози, лалета, карамфили, слънчогледи, житни класове, дъбови листа в много различни варианти. В калоферските дантели не се срещат образи на хора и животни. Впоследствие модели започват да създават и някои от най-добрите ученички в училището." (Величкова, 2012)

Създаването на устойчива стилистика на местната совалкова дантела и формирането на названието й като калоферска е изцяло заслуга на Донка

Шипкова. Момичетата в училището и много жени извън него усвояват плетенето на дантела. Те продават изделията си в страната и чужбина. Така дантелиерството става характерен женски поминък за Калофер, който носи сравнително добри доходи през 1920-те и 1930-те години. Създадена е кооперация "Женски труд", която да подпомага пласирането на дантелите Величкова, 2019).

"Характерно за калоферската дантела е особеният ѝ композиционен строеж: светъл ажур, наречен 'среда', е обграден от плътни елементи и обратното – плътният център е обграден с рехави периферни части. Плътната част, изпълнена с цветни мотиви и малки елементи, а и различните ажурни части, се преплитат линеарно една с друга. Определената подредба на отделните елементи се постига като големите полета, изплетени с половин наметка 'сито', се свързват с по-малки декоративни полета, посредством ширити." (Опев, 1986) "Преобладаващата част от моделите са симетрични, с ажурен център, около който са разположени мотивите, формиращи цялостната композиция на изделието. Центърът и участъците между основните мотиви са запълнени с разнообразни мрежи, които най-често са комбинация от синджири и листа. Рисунъкът на моделите се очертава с различни видове платна (гладко, различни видове ажурени, зигзагообразно) и сито, които в Калофер имат специфични наименования, запазили се и до днес. Характерно за калоферската дантела е, че тя е едноцветна. Плете се предимно с памучни конци в бяло и екрю. Изделията са основно за интериора – салфетки, покривки, тишлайфери, дантели за спално бельо. В облеклото намира по-малко приложение – платки, яки, маншети." (Величкова, 2012) (Ил. 3)

"В развитието на калоферската дантела, както във всяко изкуство има периоди на разцвет и упадък. През месец август 1935 г. Дантелното училище е закрито и на негово място се открива нисше Земеделско училище. В новото училище се запазват само две паралелки, в които се изучава плетенето на калоферска дантела. След като и те са закрити, изработването на дантелите се пренася изцяло в домашни условия. Умението за създаване и плетене на дантелите се предава от майка на дъщеря, от баба на внучка. Особено рязък е упадъкът на дантелното производство след Втората световна война, когато са скъсани всички връзки със западните пазари и това изкуство се третира като упадъчно явление." (Николова, 2007)

"Постепенно совалковата дантела излиза от мода, липсва търсене и вече не носи добри доходи, дантелиерството остава занимание само на най-

ревностните майсторки. През 1950-те и 1960-те г., а също така и през 1980-те г., има опити за съхраняване на традицията чрез организиране на курсове за обучение, но резултатите от тях са твърде скромни. През 1990-те г. интересът към совалковата дантела започва да се възражда чрез публикации за начина на плетене на дантелата и модели за изработването ѝ, чрез организирани курсове и изложби. Принос за популяризиране на совалковата дантела през последните години има създадената през февруари 2011 г. неформална група Т.А. Седянка. Чрез предаваното в свободна среда умение и удоволствието, което то носи, дантелиерите демонстрират възможностите за нетрадиционно приложение на старите техники за изработване на дантели. Работите на участниците в групата са съвременни интерпретации – бижута, пана и картини, реализирани със совалкова и шита дантела, фриволите́ и др.” (Величкова, 2019) (Ил. 4)

От 2000 г., на 15 август в деня на големия християнски празник – Успение на Пресвета Богородица ежегодно се провежда Празник на калоферската дантела. “В първия празник взимат участие плетачки на совалкова дантела от цялата страна, а също и гости от Англия, Шотландия и Белгия. Към местното читалище е създаден ‘Златен фонд’ на калоферската дантела, който набира своите експонати от дарения на местни жители и от участниците на Празника. Фондът наброява над 100 арх. единици и включва образци на калоферска дантела, модели и пособия, както и снимков материал и писмени документи. Така вече, не само в местния исторически музей ‘Христо Ботев’ се съхраняват най-добрите образци от произведения на старите майсторки, но и традицията по събиране, изучаване и показване на дантело-производството няма да бъде прекъсната. Или поне така се надяват тогава инициаторите и организаторите на тези инициативи…” (Първанова и Колева, 2020) (Ил. 5)

“През последвалите години не се забелязва особена инициативност, тематично разрастване на изложбите, увеличаване на времетраенето или обогатяване на мероприятията за отбелязване на празника. В града все още няма музей за постоянно излагане на експонати, свързани с тази съществена част от историята на града.” (Писанчева, 2020)

2. Равносметка

Празникът на калоферската дантела, проведен през 2017 г. става формален повод да се направи трезва оценка на ситуацията, в която се намира това изящно изкуство в люлката на своето създаване – Калофер.

"'Златният фонд' на калоферската дантела се съхранява в кашони в хранилището на Читалището, без възможност за представяне и обществена достъпност. Фондът не бе претърпял никакво развитие за почти 20 годишния период от създаването си. Част от него се представя пред публика веднъж годишно, в рамките на един ден, по повод празника. Жените, занимаващи се активно с дантела в Калофер, са едва четири. Останалите плетачки са на пределна възраст или са напуснали града. Тези, които вземат участие в празника се стимулират с нищожна парична сума. Прекъснати са връзките с изследователите и създателите на Фонда и Празника на дантелата. Спорадично се провеждат краткосрочни уроци по дантела, целящи представяне на приемствеността между поколенията, но без устойчив резултат, тъй като не се усвояват трайни знания и умения. Национален музей 'Христо Ботев' Калофер съхранява ценни експонати на калоферска дантела, както и обстойно проучване за появата и развитието на дантелата в града, но тъй като негова основна задача е да представя една от най-великите исторически личности на България, естествено дантелата не е приоритет на музея." (Първанова и Колева, 2020)

Тази тъжна картина амбицира младия екип на Читалището да насочи търсенето си в посока представяне на калоферската дантела не само като нематериално културно наследство, но и възраждането ѝ като занаят и поминък. В основна цел се превръща желанието дантелата да бъде изведена от забвението на съвремието и да бъде тласната към нов период на възход, като освен съхранението ѝ за поколенията, се превърне отново в поминък за всеки, който желае да ѝ се посвети, виждайки в това единствената възможност за устойчиво развитие.

3. Създаване на Творчески център на калоферската дантела

Първата стъпка в тази посока се явява организирането и редовното провеждане на занимания по калоферска дантела. Преди края на 2017 г. в Читалището е организиран ежеседмичен кръжок по калоферска дантела. За негов ръководител е привлечена можеща преподавателка, усвоила своите умения от „старите майсторки" и съхранила тяхната прецизност и сръчност. За кратко време става ясно, че е време и за следваща стъпка в съхранението на калоферската дантела – създаване на неин дом. (Ил. 6)

Благодарение на своята упоритост, младият екип успява да убеди администрацията на местната Община да предостави за стопанисване

пустееща сграда в центъра на града, която с много доброволчески труд се превръща в Творчески център на калоферската дантела (ТЦКД) за по-малко от година. Благодарение на множество дарителски акции и благотворителни демонстрации, момичетата от кръжока и екипът на Читалището събират необходимите средства за ремонта и оборудването на Центъра. Чрез проектно финансиране е осигурена визуалната идентичност и рекламните материали за Творческия център. (Ил. 7)

Откриването на новия дом на калоферската дантела е акцентът на традиционния празник през 2018 г. Центърът посреща своите посетители с експозиционна зала, в която фондът на калоферската дантела е оформен като постоянна изложба. В уютна домашна обстановка е настанен и кръжокът по дантела. Малък щанд предлага на посетителите сувенири, материали и пособия за изработване на дантела. За празничната обстановка допринасят няколкото тематични изложби, прожекция на архивен филм, посветен на калоферската дантела и вълнуващ музикален концерт. (Ил. 8)

Чрез социални програми, екипът на Читалището е увеличен с четирима служители, които обезпечават ежедневната работа на Центъра и достъпа на посетители до експозицията седем дни в седмицата. Входът е безплатен, но мнозина от гостите изразяват своята съпричастност като оставят малки суми в дарителницата на Центъра. Постепенно малкият щанд се превръща в сувенирен магазин, в който посетителите и гостите на града могат да се сдобият с образци на класическа и съвременна совалкова дантела, пособия и материали, както и с ръчно изработени бижута, продукти от местни производители и сувенири.

Откриването на ТЦКД става повод за обогатяване на фонда и възстановяване на част от прекъснатите връзки с плетачки от други краища на България. Подновени са съвместните дейности с неформална група СедянкаТА и Институт по етнология и фолклористика с етнографски музей при Българска академия на науките (ИЕФЕМ при БАН). ТЦКД е поканен за участие в голямата международна изложба „Кой създава и кой използва дантела“, организирана от Института и СедянкаТА. Участието в тази изложба е следващата важна стъпка в развитието на Центъра, която дава възможност за среща с хората, поставили началото на Празника в Калофер, както и създаването на полезни контакти. Едновременно с многото положителни емоции, екипът на Центъра среща и не малко хора, силно резервирани не само лично, но и към Калофер като национален център на совалковата дантела.

“Години наред в Калофер е битувало ревностното пазене и криене на моделите, които всяка плетачка е създавала. И ако тази практика е довела до създаването на изключително разнообразни и с висока художествена стойност модели в началото на XX век, то в края на века тази традиция поставя Калофер и неговите плетачки в изолация и довежда до замирането на това изящно изкуство. Калоферки крият не само своите модели, но отказват да предават и уменията си на желаещите да се научат, особено ако не са техни съгражданки. Малцина са жените, които на драго сърце предоставят моделите, знанията и уменията си. Днес, жените занимаващи се активно с плетене на совалкова дантела в Калофер се броят на пръсти, а много от специфичните техники и сплитки на калоферската дантела са забравени.” (Първанова и Колева, 2020) Тази равносметка помага на екипа да осъзнае, че за да продължи напред, трябва да спечели доверието на колкото се може повече хора, свързани с дантелата. Оказа се, че колкото по-тясно са свързани с Калофер, толкова по-трудно е да се достигне до тях. Въпреки това младите ентусиасти си позволяват да мечтаят Калофер да стане домакин на международната изложба, след като бъде закрита в София. И се оказва, че мечтите се сбъдват лесно, когато има себеотдадени съмишленици. За по-малко от месец, преместването на голямата изложба е вече факт. Домакин на изложбата става сградата на нефункциониращото вече училище по облекло в града, а една снимка от архивите навежда на мисълта, че именно в тази сграда се е помещавало и единственото в България специализирано училище по дантела. (Ил. 9, 10)

Изложбата гостува в Калофер от края на месец май до края на септември 2019 г., като всеки ден е достъпна за местните жители и многобройните гости на града. Тя е и едно от най-значимите събития в 20 юбилейни празници на калоферската дантела. Осъществяването на тази изложба в голяма степен повлиява върху доверието на местните жители към ТЦКД и неговия екип, и най-вече на наследниците на дантелиерките от миналия век. Много от тях разтварят своите лични архиви и предоставят отдавна непоказвани богатства, с които е осъществена временна „Изложба на старите майсторки“. Авторски изложби, базар, тематична театрална постановка, модно дефиле и изключително ползотворен семинар превръщат празника в тридневен фестивал на дантелата. (Ил. 11)

4. Отзвук

След успешния старт на дейността, не закъсняват и положителните оценки за екипа на ТЦКД. “… ентусиасти от ново поколение с подход, който

вдига прегради, преподават и се обучават да правят дантела, като същевременно работят за популяризирането на наследената културна забележителност с участия в множество изложби, семинари и конференции в страната и в чужбина, включват се в национални и европейски проекти за насърчаване на културните практики. Резултатите на съвместната дейност на екипа от специалисти в разнообразни области се дължат на ново мислене и нестандартни, в сравнение с общоприетите, идеи. Организират се обсъждания тип 'кръгла маса', дава се възможност представители на различни направления – учени от различни области, които имат едни и същи въпроси и работят редом. Тази промяна е гаранция за успеха на представянето на културното наследство пред нови публики, едно раздвижване, от което се нуждае съвременната общност от носители на тази култура, което се дължи на необозримо количество извори и методи, дискусии, поставяне на въпроси, интерпретации," – пише Бистра Писанчева, – международно признат автор и преподавател по съвременни интерпретации на совалкова дантела в своя дисертационен труд "Дантелата: културни технологии и социални практики". Творческият център и калоферската дантела стават тема и на две дипломни работи. Доброволческата инициатива е цитирана и като "добра практика" в "Наръчник за опазване на нематериалното културно наследство, насочен към местните администрации и механизъм за включване и участие на НПО, граждански организации и местни общности в процеса на осъществяване на мониторинг и контрол на политиките, свързани с нематериалното културно наследство", издаден от Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО, 2020 г. През юни 2020 г. Центърът е посетен лично от Президента и Вицепрезидента на Република България.

През 2019 г. ТЦКД взема участие в международния фестивал на дантелата в Прешов, Словакия. Негови представители посещават музея на дантелата във Вамберк, Чехия, а през декември участват с изложба и доклад в международния форум "Традиционные художественные промыслы: Наследие и ответственность молодежи" във Высшая школа народных искусств, Петербург, Русия.

Програмата за 2020 г. също е наситена с участия в значими международни събития. Поради пандемията са отменени фестивалите в Крaковани, Словакия; Сера де Ел-Рей, Португалия; Вологда, Русия. Отменени са и повечето от предвидените мероприятия за Празника на калоферската дантела, който се отбелязва на 15 август. Международният фестивал в Лепоглава, Хърватска, на

който България е страна партньор през 2020 г. и Творческия център е един от четирите български представители на форума, се провежда онлайн в периода 11-30 септември. Виртуално участие Творческият център взема и във фестивалите в Секиревци, Хърватска и Краковани, Словакия.

Без да губи своя ентусиазъм поради пропуснатите възможности, екипът на центъра използва времето, което ситуацията с COVID 19 осигурява за да подобри обслужването в Центъра. Оптимизира се пространството в сувенирния магазин, осигурявайки възможност за по-добро експониране на предлаганите стоки и възможност за нови продукти и услуги. Поставен е екран в експозиционната зала, на който се представя кратък филм, разказващ историята на калоферската дантела на всички посетители.

Заключение

През ноември 2020 г. Творческият център на калоферската дантела става бенефициент по Едногодишна програма за подкрепа на професионални организации в областта на изкуството към Национален фонд "Култура". Проектът е оценен високо и ще даде възможност за осъществяване на стратегическите цели на Центъра. Предвидените дейности включват преиздаване на единственото до момента ръководство по изработване на калоферска дантела на Величка Радулова, както и стимулиране създаването на нови съвременни учебни материали. Дигитализирането на събраните до момента архивни модели, както и експертната обработка с цел възстановяване, съхранение и пригодност за плетене по тях, ще допринесе съществено за системното изучаване на калоферската дантела и квалифицирането ѝ като национално нематериално културно наследство. Една от основните цели е и да се защити мястото на калоферската дантела в културното наследство на Юнеско.

В съвремието ни, виртуалното пространство и онлайн технологиите са естествения и задължителен път към широката публика. За това една от целите на проекта е създаването на платформа, базирана в интернет и включваща информационен сайт, дигитален архив на модели, елементарни видео-уроци, онлайн магазин, виртуална разходка в ТЦКД. Сайтът ще популяризира мястото, ролята и влиянието на калоферската дантела в живота на гражданите и местната общност в исторически и съвременен план. Платформата трябва да осигурява достъп до дигитализираните архивни модели, които да могат да бъдат изтегляни, отпечатвани и изработвани от всеки заинтересован по света. Освен това, трябва да предоставя обратна връзка за да продължим работата по

събиране и архивиране на класически модели. Важна роля на платформата е създаването на възможност за дистанционно обучение чрез елементарни видео-уроци на основни елементи от изработката на калоферска дантела. Тъй като дантелното изкуство е въпрос на умения, които се предават от поколение на поколение, разработването на видео-уроци е най-прекият път до съвременното поколение, който ще допълни и обогати съществуващите печатни ръководства и ще осигури възможност за дистанционно обучение. Тази необходимост се затвървждава от многобройните посетители в Центъра, които проявяват интерес и изявяват желание за обучение, но не могат да посещават кръжока, който се организира и провежда веднъж седмично. Задължителен елемент е електронният магазин, който ще разшири пазара за реализиране на дантели, материали и пособия за тяхното изработване. Това ще допринесе изключително много за превръщането на дантелата отново в поминък, като гарант за устойчивост и развитие.

Друг елемент на социално предприемачество, който се планира е превръщането на Центъра в желано място за срещи в творческа обстановка. Тъй като желанието е да се въздейства върху всички сетива на посетителите, се предвижда разширяване на предлаганите продукти и услуги с висококачествено кафе и производни напитки, на които да могат да се насладят в уютна творческа обстановка.

В по-далечно бъдеще екипът на ТЦКД предвижда създаването на резидентен център в Калофер. Смята се, че това е най-ефективния формат за обмяна на опит и творческо развитие на майсторки на совалкова дантела от целия свят, за надграждане на усвоените умения и усвояване на специфични техники, които се предават от майстор на ученик. Провеждането на резидентна програма ще допринесе изключително много за утвърждаване на Калофер като български център на совалковата дантела в света на дантелиерството.

Източници:

Величкова, Елг. (2019). *Българското начало – кой преподава, кой създава и използва совалковата дантела, електронен каталог "Кой създава и кой използва дантела"*. София.

Величкова, Елг. (2012). Возникновение и развитие коклюшечного кружево в Болгарии. Традиционное прикладное искусство и образование:исторический опыт, современное состояние, перспективы

развития. *Материалы XVII научно-практической конференции 2-3 ноября 2011 г.* Санкт-Петербург: Высшая школа народных искусств.

Златен фонд на калоферската дантела. Архив на Народно читалище "Христо Ботев – 1869". Калофер.

Николова, А. (2007). *Сб. Народни занаяти – минало, настояще, бъдеще*. Етър.

Опев, В. (1986). *Калоферската дантела – вчера и днес*. Сп. "Лада".

Писанчева, Б. (2020). *Дантелата: културни технологии и социални практики*. София: Софийски Университет "Св. Климент Охридски".

Първанова, А., Колева, Е. (2020). Творческий центр калоферского кружева. Вдохновения. *Традиционные художественные промыслы: наследие и ответственность молодежи, международный форум 5-6 декабря 2019 г.* Санкт-Петербург: Высшая школа народных искусств.

Радулова, В. (1994). *Ръководство по калоферска дантела*. ИК „АТИНА ПАЛАДА".

Приложение

Илюстрация 1. Творчески център на калоферската дантела, 2019 г. - фонд на Народно читалище „Христо Ботев – 1869“ гр. Калофер

Илюстрация 2. Град Калофер – площадът, пощенска картичка от 1950-те години

Илюстрация 3. Донка Шипкова с ученички, 1925 г.– Златен фонд на калоферската дантела

Илюстрация 4. Държавно земеделско училище I-ви и II-ри курс, 1935-1936 г. - Златен фонд на калоферската дантела

Илюстрация 5. Участнички в Празник на калоферската дантела в Калофер, 2015 г. – фонд на Народно читалище "Христо Ботев – 1869" гр. Калофер

Илюстрация 6. Кръжок по калоферска дантела към Народно читалище "Христо Ботев – 1869" гр. Калофер, 2017 г.

Илюстрация 7. Ремонтни дейности преди откриването на Творчески център на калоферската дантела, 2018 г. – фонд на Народно читалище „Христо Ботев – 1869“ гр. Калофер

Илюстрация 8. Творчески център на калоферската дантела, експозиционна зала, 2018 г. – архив на Народно читалище „Христо Ботев – 1869“ гр. Калофер

Илюстрация 9. Зала в сградата на бившата Професионална гимназия по облекло "Иванка Ботева" град Калофер, станала домакин на международната изложба "Кой прави и кой носи дантела", 2019 г. – фонд на Народно читалище "Христо Ботев – 1869" гр. Калофер

Илюстрация 10. Донка Шипкова с ученички от Дантелното училище, около 1920 г. – фонд на Национален музей "Христо Ботев" Калофер

Илюстрация 11. Изложба на старите майсторки, част от програмата на XX-ти юбилеен празник на калоферската дантела през 2019 г. - фонд на Народно читалище "Христо Ботев – 1869" гр. Калофер